

tijden van zijn leven, niet één heeft mogen genieten.

Hij is bij Christus.

Lang en hardnekkig was de strijd, dien hij hier had te voeren.

Maar schitterend is de eerkroon, die hij nu mag dragen.

En het christenvolk van Nederland is op dezen dag bedroefd, omdat het dezen held zag sneuven, maar het is ook verblijf en dankt zijn Heiland, die ook Lohman sterkte: Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht.

Wij rekenen Lohman nog steeds tot een der onzen, al liepen onze wegen ook soms uiteen.

God had in hem den strijdust gelegd. En strijders, vóór-strijders, hadden wij in de 19de eeuw zoo noodig. Lohman streed met scherpzinnigheid, met takt, maar ook met heftigheid, met hartstocht, met temperament. En als soms zijn temperament hem te ver zou voeren, dan kwam zijn lieve vrouw, die zoo geheel in zijn levenswerk opging, die hem sterkte door haar vereering, met haar zachten invloed tusschen beide en het opbruisende element werd stil, maar brak zijn strijddracht niet.

Het was dan ook het grootste verlies zijns levens, toen de Heere die edele vrouw wegnam.

Om zijn werk kan hij in meer dan één rubriek van ons blad herdacht worden.

Zijn leven was een veelzijdig leven.

Zijn strijd een strijd naar vele kanten.

Ons volk zal het niet vergeten, hoe hij een dier groote mannen was, die den schoolstrijd aanboden en met de hulp van God tot de voorloopige overwinning leidden, waarvan we nu de vruchten genieten.

Ons volk zal het niet vergeten, hoe hij in de politieke arena heeft gevochten met onbesmeurde wapenen en het liberalisme van allerlei gading met gunstig gevolg heeft bekampt. En al is het, dat er tusschen hem en de anti-revolutionaire partij een konflikt uitbrak, de anti-revolutionairen hebben hem nooit verloochend en het distrikt Goes vaardigde hem steeds weer naar de Kamer af.

Ons volk zal het niet vergeten, hoe hij eens de partij der „Doleerenden“ koos, hoe de karikatuur hem uitbeelde als een „paleozager“. Al hebben wij als jongeren het sensationele hiervan niet gevoeld, al leven wij ten deze uit traditie, toch mag zijn beeld als strijder voor het recht der kerk niet verbleeken. En dat de Doleantie het recht aan haar zijde had, heeft hij verdedigd tot het laatste toe. Hij kon het niet hebben, als men telkens weer met de legende kwam aandragen, dat de Doleantie uitbrak om de discipelen der Vrije Universiteit een kerkelijk ambt te bezorgen.

Natuurlijk gaat er thans ook veel door ons heen, wat wij betreuren, b.v. dat hij in latere jaren de Vrije-Universiteits-idee inruilde tegen het systeem der bijzondere Leerstoelen aan Openbare Universiteiten. Ook zijn beide jongste geschriften, welke wij uit pietet voor den hoog-bejaarde niet bespreken, gingen o.i. niet den rechten koers uit. Een minder deugdelijke trek van het Réveil had hij, naar het bleek, zijn leven lang in zijn hart bewaard.

Maar het kost ons geen moeite om dat alles weg te wischen en hem alleen voor ons te zien als nobele figuur, als eerlijke natuur, als man met ruggegraat, als geharnast ridder, als eerste-klas staatsman, als onversaagd Christus-belijder.

HEPP.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

CH.

Dr H. Bavinck bracht in De Vrije Kerk, jg. 9, 1883, eenige ernstige bedenkingen in tegen de denkbeelden van Dr Kuyper over de reformatie der Kerken. En aan het einde van zijn opstel besprak hij ook het verlangen van Dr Kuyper, dat de kerken der Scheiding, zoodra de oorspronkelijke kerken door geestelijke reformatie, uitbanning van onware bestanddeelen en losmaking van elk verkeerd kerkverband, heur vrijheid van handelen herwonnen hadden, weer met dezen zouden samensmelten tot één plaatselijke kerk, zij het ook in onderscheidene parochiën.

In dit verlangen verklaarde Dr Bavinck nu Dr Kuyper gaarne ter wille te zijn. Maar hij voegde er bij: „Zoover is het nog niet. Er moet, zal het daartoe komen, nog heel wat gebeuren. Het kan bovendien ook zijn, dat de „oorspronkelijke“ Kerken niet vrij worden door uitbanning van onware bestanddeelen, maar door zelve uitgebannen te worden en dat zij dus met de reeds uitgeleide Kerken hebben saam te smelten tot ééne plaatselijke kerk. Zeker is het in elk geval niet, wat toch hier als zeker aangenomen wordt, dat de Hervormde Kerken vrij zullen worden en gereformeerd door geleidelijk kerkherstel. Als de geloovigen hun ambt weer gaan uitoefenen, zal het waarschijnlijk blijken, als in de dagen der Scheiding, dat zij uitgezet en gebannen worden en tot eigen kerkformatie moeten komen. Maar hoe dit zij, hoe de „modus quo“ ook wezen moge, ik zal mij hartelijk

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

De strafbepalingen tegen openbare godslastering en vloeken.

I.

Volgens belofte zou ik aan het belangrijke rapport, dat over bovengemeld onderwerp aan het Centraal-Comité is uitgebracht, enkele artikelen wijden. Die belangstelling is dit advies ten volle waard, en het gewicht van de quaestie zelve wettigt een uitvoerige bespreking ten volle. Ik wil het rapport op den voet volgen. Het geeft eerst een zeer duidelijke uiteenzetting van DE BETEKENIS DER WOORDEN, waarbij de zonde van profanatie of onheiliging van den naam des Heeren in een viertal vormen onderscheiden wordt. De eerste is het lichtvaardig gebruiken van Gods naam; de tweede het onheilig vloeken; de derde het onheilig zweren, en de vierde de godslastering of blasphemie. Deze laatste wordt weer in vieren onderverdeeld, waarop ik thans niet dieper inga. Van het meeste belang is ook voor ons, dat het rapport scherp onderscheidt tusschen godslastering en vloeken, en op deze onderscheiding allen nadruk legt. De eerste draagt veel gruwelijker karakter dan het tweede.

In de tweede plaats gaat het rapport na, welke de toestand was in Israël. Het teekent eerst de staatsinrichting onder het oude verbond als de theocratie, waarin de Heere in specialen zin de Koning des volks is, en welke theocratie haar stempel drukt op de geheele Mozaïsche wetgeving. Ook de ordinantie betreffende het derde gebod, nl. Lev. 24:16, draagt dit karakter, en in deze strafbepaling wordt de lasteraar van den naam des Heeren, d.i. hij, die den Heere rechtstreeks verwenscht en lastert met den dood gestraft. Van andere strafbepalingen tegen de overtreding van het derde gebod is geen sprake. Straffen op het vloeken of lichtvaardig gebruiken van den naam des Heeren komen niet voor, terwijl het valsche zweren wel wordt verboden, doch zonder strafbepaling. In de nieuw-testamentische beëdiging is er geen theocratie meer. Het Nieuwe Testament geeft dus ook geen uitspraak.

Ten derde wordt een kort historisch overzicht gegeven. Buiten Israël komt de idee der strafbare godslastering in het strafrecht eerst op onder invloed van het christendom, en men beroept zich hierbij speciaal op het O. T., maar geeft aan het begrip veel ruimer omvang. In de wetgeving van protestantische landen blijft de godslastering strafbaar, maar de straf wordt gemitigeerd. De revolutie verwerpt principieel de gedachte der strafbare godslastering; deze is dan ook in ons land uit de categorie der strafbare feiten verdwenen. Daartegen is met kracht opgekomen door de anti-revolutionaire partij. „Wat gestraft wordt is niet de religieuze afwijking, noch de onvrome zin, maar de aanranding van den staatsrechtelijken grondslag, waarop en staat en overheid rust.“

Het vierde hoofdstuk gaat over de overheid en de wet Gods.

Wat deze verhouding betreft stelt het rapport zich, gelijk als vanzelf spreekt, op deze basis, dat de overheid regeert bij de gratie Gods, en dat deze oorsprong van haar gezag haar den eisch stelt, om op te treden altijd tot op zekere

verblinden op den dag, als wie nu „twee en nochtans een“ zijn, eerlang ook kerkelijk een worden en saam weer vormen de Christelijke Geretormeerde Kerken in deze landen. Moge die dag spoedig aanbreeken!”

De heer G. C. Gijben schreef naar aanleiding van het Tractaat twee brochures: Dankbaar, maar niet voldaan en Kerkorde en Kerkwezen, na lezing waarvan Dr Kuyper schreef, dat het hem onbegrijpelijk was, dat deze scribent niet reeds lang met pak en zak naar de gescheiden Kerken overliep (De Heraut, nr 323).

Op de vraag, waarom de volksuitgave van het Tractaat niet, of enkele gefecimineerde paragrafen had herzien, of wel anticritiek had geleverd, waaruit blijken kon, om wat reden het eens geschrevene tegen ingebrachte bedenking gehandhaafd werd, antwoordde Dr Kuyper in De Heraut (nr 330):

Het Tractaat van de Reformatie der kerken is geen vlugschrift, maar een systematisch werk; en wel een zoodanig systematisch werk, waarin een stoffe is behandeld, die dusver nog nooit opzettelijk uiteen en in haar verband was gezet.

Voor zoover ons bekend is, kan men noch uit de dagen der Reformatie, noch uit de jaren die daarna kwamen, een geschrift aanwijzen, waarin dit onderwerp uit zijn beginselen opgetrokken en met eenige volledigheid behandeld is.

Wel zijn er korte aanduidingen van deze materie, gelijk Voetius ze in zijn kerkrecht biedt, maar die weinig meer doen dan de eerste lijnen trekken. Andere werken gelijk Calvijn's geschrift: De reformatio Ecclesiae is van gansch anderen inhoud, ook al zou men, op den titel afgaande, meenen een soortgelijk werk voor zich te hebben. En wat voorts over dit onderwerp het licht zag,

hoogte en in een zekeren zin, als handhaafster van Gods wet. Van de beperking tot op zekere hoogte en in een zekeren zin wordt deze verklaring gegeven:

Immers, het is voor ieder duidelijk, dat de handhaving der Goddelijke wet in haar vollen omvang nooit de taak der overheid kan zijn. Dit was ze reeds onder Israël niet, en kan ze nog veel minder zijn, nu Israëls theocratie een einde nam. Hiervoor staat die wet Gods veel te hoog. Zij richt zich, om slechts dit te noemen, niet op het uiterlijke, maar ook op het innerlijke. Haar korte inhoud is de eisch der liefde tot God en tot den naaste, en het is natuurlijk voor de overheid niet mogelijk, al wil legen die wet der liefde indruischi met haar straf te treffen.

De Nederlandsche Geloofsbelijdenis, art. 36, kent dan ook aan de instelling der overheid eene veel beperktere strekking toe, nl. deze, dat „de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de menschen toega“.

Bijzonder leerzaam zijn ook Calvijn's uiteenzettingen op dit punt. Met nadruk onderscheidt hij tusschen de „geestelijke“ en de „burgerlijke regeering“.

Door de eerste wordt „de consciëntie tot de godvruchtigheid en tot den godsdienst onderwezen“; door de tweede wordt „de mensch in eerlijke en burgerlijke plichten, die onder de menschen te betrachten zijn, onderricht“. En iets verder heet het: „de eerste regeering heeft haar zitplaats in het inwendig gemoed; maar deze tweede geeft alleen aan de uiterlijke zeden en manieren haar fatsoen en gestaltenis“. Zoo zegt hij elders van de „burgerlijke regeering“, dat zij „alleenlijk tot onderwijzing van de burgerlijke en uiterlijke rechtvaardigheid der zeden behoort“. Het belangrijkste onderscheid tusschen beide is dus, dat de „burgerlijke gerechtigheid“ een „uiterlijk“ karakter draagt, terwijl het ander regement geestelijk van aard is en zich rechtstreeks tot de consciëntie richt. M.a.w. in de eerste gaat het enkel over wat in handeling, woord, enz. naar buiten treedt, de tweede vraagt allereerst naar de innerlijke gezindheid van het hart. De eerste schrijft datgene voor, waardoor de mensch „onder de menschen“ zijn leven op de rechte wijze aanlegt, de tweede leert hem, hoe hij heeft te verkeren voor het aangezicht Gods.

In dit alles ligt opgesloten, dat het recht en de macht der overheid om het kwade te straffen uitermate beperkt zijn.

Een is er, aan Wiens alzienden blik geen enkele zonde ontsaat en door Wiens onafwendbare hand rechtvaardige vergelding wordt gebracht over ieder kwaad dat geschiedt.

De overheid daarentegen kan niet meer doen dan het „bedwingen“ van de „ongebondenheid der menschen“, het aanleggen van een tengel aan de zonde, opdat althans het ergste kwaad worde gekoerd, en een behoorlijke menschelijke samenleving worde mogelijk gemaakt.

Haar taak is beperkt tot het handhaven van een zekere uiterlijke, burgerlijke gerechtigheid, die hij lange na niet beantwoordt aan die gerechtigheid, waarvan Gods wet ons het hooge ideaal komt voorhouden.

Juist het diepste en hoogste der wet onttrekt zich aan de macht der overheid. Dit geldt reeds van wat men wel noemt de „tweede tafel“ der wet; ook hier toch is — en dat niet alleen bij het tiende gebod — het voornaamste de gezindheid des harten, en deze kan niet door overheidswang worden beheerscht.

Maar nog veel sterker komt dit uit bij de geboden der „eerste tafel“, die rechtstreeks betreffen de verhouding tot God. De handhaving hiervan valt voor verrewer het grootste gedeelte buiten de macht der overheid, en we zullen zelfs zien, dat dit niet alleen geldt van de gezindheid des harten,

waren nitsluitend of historische overzichten of gelegenheidsgeschriften, die op een bepaald geval doelden, maar boden geen van alle een systematische uiteenzetting van deze stof.

Nu ligt het in den aard der zaak, dat de vraag of de eerste bearbeider van zulk een stof al dan niet de zaak in het juiste spoor leidde, eerst na verloop van eenige jaren valt uit te maken.

Immers alleen principieele critiek kan dit uitmaken, en principieele critiek wordt slechts door hem geleverd, die dezelfde materie, even wetenschappelijk, maar uit een ander beginsel, of langs andere lijnen, behandelt. En tot zulk een tegenbouw is studie en voor die studie zijn jaren denkens noodig.

Zulk een werk als het Tractaat der Reformatie is niet uit de mouw geschud, maar zelf resultaat van tien jaren worstelens en denkens. Van lieverlede gerijpt, en eerst toen het rijp was ten papiere gebracht.

Bij de eerste ontvangst hebben we ons dan ook niet anders voorgesteld dan wat geschied is, t.w. dat men aanvankelijk indrukken zou teruggeven; op enkele details of uitdrukkingen naaming zou maken; maar voorts tegenover het werk ten principieele slechts of van geestverwantschap zou doen blijken, of van tegengekeerdheid van geest.

En zoo geschiedde het dan ook.

Met veel welwillendheid en sympathie eenzijdig, en met kwalijk verholten weerzijde anderzijds, is in korte trekken de indruk weergegeven, dien de lectuur van dit werk gemaakt had.

Wie sympathie betoonde had toch een kleine reeks bedenkingen, en wie antipathie voelde prikkelde bood toch een woord van lof.

Uitkomsten waarop elk schrijver zich heeft voor te bereiden.

Het degelijkst was de critiek die Dr Bavinck gaf. Maar bij hem natuurlijk over het leidend beginsel geen verschil.

maar
het pr

Die beg
wordt de
Deze fact
De overh
den met
tisch na
len neme
het publie
feit, dat d
blijken. De
meer prin
de vrijh
en ook
uiting
weg zou
dezen, die
Nederl. G
prijsgeve
gen mag
Hieruit v
lastering
meenen i
gerand, z
zijn haat
overheid
van het
wetensz
al deze r
schrijving
vrijwel o
maar die
worden v
de gez
baring
min is m
een roep
Ook is d
tweede
scheiding
algeme
tuurlijk
hoe scho
afbakene
moeit
Een er
Toch l
worden.

De ove
having de
te versta
woont
die in
hebben
reel ter
in onze
kregen,
te wak
Eel
even
is, pl
wet
het t
dal v
bete
religi
deelt
dat
uiterl
omva
De
Blijk
Ze o
van
dat
De
kant
cipie
He
zeker
te k
dus!
zagen
Nu
toelb
Di
dat
zou
enke
Di
Ee
meê
werk
De
zijds
beel
opst
Ei
zijn
Ni
rech
Hij
stan
Ten
Wieleng
361, nog
het stel

De ove
having de
te versta
woont
die in
hebben
reel ter
in onze
kregen,
te wak

Eel
even
is, pl
wet
het t
dal v
bete
religi
deelt
dat
uiterl
omva

De
Blijk
Ze o
van
dat

De
kant
cipie

He
zeker
te k
dus!

zagen

Nu

toelb

Di

dat

zou

enke

Di

Ee

meê

werk

De

zijds

beel

n, als hand-
perking tot
keren zin

maar ook van de nitingen, zelfs van die, welke in
het publiek geschieden.

dat de hand-
volien om-
kan zijn. Di-
kan ze nog
te een einde
veel te hoog-
men, niet op-
ke. Maar kort-
ed en tot den
overheid niet
de indruischi

art. 36, kent
eld een veel
„de ongeho-
worde en het
de menschen

te uiteenzet-
heid bij tus-
ke regeering”.
te tot te god-
onderwezen”.
in eerlijke en
menschen te be-
der heeft het-
plaats in het
e geeft alleen
aar fatsoen op
de „burgerlijke
derwijzing van
iardigheid der
derscheid tus-
lijke gerechtig-
gt, terwijl het
en zich recht
w. in de eerste
g. woord, enz.
allereerst maar
rt. De eerste
nensch „onder
wijze aanlegt,
te verkeer

st recht en de
straffen oter-

ik geen enkele
endbare hand-
cht over ieder

et meer doen
ondenheid der
teugel aan de
ad worde ge-
te samenleving

aven van een
igheid, die bij
gerechtigheid,
ideaal komt

wet onttrekt
it geldt reeds
tafel” der wet;
bij het tiende
heid des hard-
dwang worden

bij de geboden
betreffen de
hiervan valt
de buiten de
zelfs zien, dat
id des harten,

overzichten of
bepaald geval
een systeem

dat de vraag
en stof al dan
edde, eerst na
maken.

critiek kan dit
di slechts door
even weten-
nisch, of lang-
ijk een tegen-
he zijn jaren

at der Re-
geschied, maar
us en denken

het rijp was

we ons dan
t geschild is,
en zou terug-
ingen aanmer-
over het werk
stervantschap
keerdheid van

this enerzijds,
anderzijds, is
even, dien de

ch een kleine
e voelde prik-
of.

Dr Bavinck
het leidend

Die beperking van de strafmacht der overheid wordt door onderscheidene factoren beheerscht. Deze factoren zijn eerst van practischen aard. De overheid moet namelijk ernstig rekening houden met de uitvoerbaarheid en het practisch nut van de maatregelen, die ze zou willen nemen. Een poging om door overheidswetten al het publieke kwaad te beteugelen zou afstuiten op het feit, dat deze wetten toch onuitvoerbaar zouden blijken. Belangrijker zijn echter de beperkingen van meer principiëlen aard. De overheid heeft immers de vrijheid der conscientie te eerbiedigen, en ook alles te vermijden wat de publieke uiting van iemands overtuiging in den weg zou staan. De opvatting onzer vaders in dezen, die neergelegd was in het oude art. 36 der Nederl. Geloofsbelijdenis, moet dan ook worden prijsgegeven, en op het terrein der geestelijke dingen mag met het zwaard niet worden opgetreden. Hieruit vloeit niet voort, dat daarom alle godslastering moet worden toegestaan. Al zou iemand meenen in zijn conscientie-vrijheid te worden aangerand, zoo hem verboden werd in dien vorm zijn haat tegen God te moeten luchten, mag de overheid voor zulk een geheel averechtsche werking van het geweten, die eigenlijk den naam van gewetenszaak niet waardig is, niet op zij gaan. Om al deze redenen is er behoefte aan positieve omschrijving van de taak der overheid, die tot dusverre vrijwel ontbreekt. Wel zijn er enkele formules, maar die zijn onvoldoende. Zoo kan allermint worden volstaan met de onderscheiding tusschen de gezindheid des harten en de openbaring daarvan in woord en daad. Evenmin is men klaar te zeggen, dat de overheid alleen een roeping heeft op het publieke terrein. Ook is de overheidstaak niet te beperken tot de tweede tafel der wet, terwijl zelfs de onderscheiding, die Dr Kuyper eens gaf tusschen de algemeene en de bijzondere, of de natuurlijke en de geopenbaarde zedewet, hoe schoon deze distinctie ook is, geen belijde afbakening is van het terrein der overheidsbevoegdheid.

Een enkelvoudige formule is dus moeilijk. Toch kan wel een positieve formule gegeven worden.

De overheid heeft n.l. ook een roeping tot handhaving der goede zeden. Maar wat is hieronder te verstaan? In het algemeen zijn zeden die gewoonten, gebruiken en gedragingen, die in een bepaald kring als gezaghebbend worden erkend. Op religieus moreel terrein zijn goede zeden die gedragingen, die in onze christelijke wereld burgerrecht hebben verkregen, en waarvoor de overheid dus ook heeft te waken.

Echter hiermede is nu niet gezegd, dat de zede even ver gaat als de Goddelijke wet. Gelijk bekend is, pleegt men het terrein van het eerste deel der wet dat der „religie” te noemen, en het terrein van het tweede deel dat der „zedelijkheid”; een woord, dat van „zede” is afgeleid, maar toch niet hetzelfde beteekent. En nu wordt zoowel van het terrein der religie als van dat der zedelijkheid slechts een gedeelte door de zede bestreken. Hoofzaak is hier, dat de zede niet het innerlijke raakt, maar tot de uiterlijke gedragingen beperkt is. Overigens is de omvang van het door de zede bestreken terrein

De irenischen moeten nog aan het woord komen. Blijkbaar zit deze studie hun wel wat in den weg. Ze dienen toch of een andere leer omtrent de kerk van Christus op te stellen, of wel toe te geven dat hun eigen standpunt faalt.

De Kerkelijke Courant plaatste zich vierkant tegenover ons, maar onthield zich van principieel verweer.

Het zonderlingst van alles was de raad van zeker iemand in de Bazuin om het werk noch te koop noch te lezen. Een soort van Index dus! Tot tijd en wijle we een herziene uitgave zagen verschijnen.

Su die daarop wacht, heeft, gelijk men uit deze toelichting zien kan, dan nog tijd van bedenken.

Dit zal elk man van helderen zin toch inzien, dat het de aandacht slechts van de hoofdzak zou afleiden, bijaldien we ons in anticritiek op enkele detail-opmerkingen verdiepen.

Dit mag niet om des beginsels wille.

Eerst dient in den kring van wie medelven en meespreken uitgemaakt, of de hoofdlijnen in dit werk zuiver loopen.

Dat kan eerst blijken, als de legitimisten enerzijds en de irenischen anderzijds hun tegendeelbeelden zelve geformuleerd hebben, niet in los opstel, maar in systematisch betoog.

En zoolang dit toeft, dient het geschrift zelf zijn ongestoorde werking te doen.

Niet enkel, dat geve de Heere, om veler kerkrechtelijke denkbeelden te zuiveren, maar ook, zoo Hij het gehengen wil, om de kerkrechtelijke toestanden te helpen verbeteren.

Ten antwoord op een brief van docent D. K. Wielenga zette Dr Kuyper in De Heraut, nr 361, nog nader uiteen, dat de kerkelijke strijd tegen het stelsel van kerkregering moest gaan.

Maar zoo gevoelt men ook, waarom wij niets verwachten van persoonlijke conflicten, die bij het heerschend laissez-faire haast niet kunnen

natuurlijk niet bij alle volken en in alle tijden even groot, en varieert hij voorts bij de verschillende onderdeelen der Goddelijke wet. In onze moderne samenleving heeft de zede veel van haar kracht en omvang ingeboet; en laat ze zich sterker gelden op het gebied der zedelijkheid dan op dat der religie, waar haar kracht alleen nog tot de veroordeeling van de meest grove vormen der zonde toereikend is. Stelt men de wet Gods voor als een cirkel, waarvan de eene helft de plichten jegens God, en de andere die jegens den naaste voorstelt, dan wordt het terrein der zede dus gevormd door een strook, loopend langs heel den rand van den cirkel en van zeer ongelijke breedte, zoodat ze nu eens dichter tot het middelpunt nadert, dan weer zich aan den uitersten zoom blijft bewegen.

Die zede is voor het volksleven van de grootste beteekenis.

Zij moet daarom gehandhaafd, mits zij natuurlijk onderworpen is aan de zedewet. Dan is ze een zwakke aldruk van de goddelijke wet. Dan is ze een onbeschreven wet aangaande datgene, wat mag of niet mag. Zelfs wordt haar beteekenis voor het volksleven niet opgeheven, wanneer in dat volk de kennis is der bijzondere openbaring.

Hebben nu overheid en zede punten van aantaking?

Ja, en die punten zijn vele.

Eenerzijds wordt het overheidsgezag door al der zede gesteund en gedragen: waar de kracht der goede zede niet meer wordt gevoeld, kan tenslotte geen overheidswet baten.

Omgekeerd heeft de overheid de taak, de goede zede te steunen, te beschermen en mede te handhaven.

Dit volgt rechtstreeks uit het doel van het overheidsgezag: het mogelijk maken van een behoorlijke menscheijke samenleving. Het is toch duidelijk, dat deze zonder goede zeden niet bestaanbaar is. Verwildering der zeden op sexueel gebied bedreigt het menscheijk leven met verderfelijkheid; en wordt in de gedragingen tegenover God geen enkele band van goede zeden meer erkend, zoodat men b.v. voor de schriklijkste Godslasteringen niet terugdeinst, dan maakt het menscheijk leven een begin met het neerdalen tot de diepte van het helleleven. Eene uitspraak als „God is het kwaad” is helletaal.

Tegen verwildering der zeden heeft de overheid daarom met ernst te waken. Natuurlijk doet ze dit ook door de handhaving der menscheijke rechtsverhoudingen; maar ze heeft geen geldige reden, om zich hier toe te beperken. We zeggen hiermede niet, dat alle s, wat tot het terrein der zeden behoort, onder hare bemoeijng valt. Veelmeer heeft ze hier met wijsheid eene keuze te doen; we hebben hierover later, ten opzichte van de ontheiliging van Gods Naam, nog nader te spreken.

Men kan dus zeggen, dat niet enkel de menscheijke rechtsverhoudingen, maar ook meer in het algemeen het gebied der goede zeden een terrein is, waarop de overheid voor haar deel kan optreden als handhaafster van Gods wet. Want — zij blijve niet onduidelijk — die zede, die de overheid handhaaft, is geen zelfstandige, door menschen vastgestelde wet, die eigen gezag kan doen gelden, en voor Gods wet in de plaats zou kunnen treden. In den grond heeft ze geen ander gezag, dan dat ze aan de wet Gods ontleent. Natuurlijk is het wel mogelijk, dat iemand zich aan de zede onderwerpt en dat ook een overheid de zede handhaaft, zonder haar dieperen grondslag in de wet Gods te willen of te kunnen zien. Maar op Christelijk, Anti-revolutionair standpunt is het toch zoo, dat handhaving der zede wil zeggen: handhaving van Gods wet, zoodat en voorzover die in de goede zede tot openbaring komt.

voorkomen; noch ook van een stelselloos rukken aan de keten, wat nood anders dan een bloeiende striem aan de pols achterliet en meer smaad zelfs dan eere over „Heeren naam bracht; en daarom bijna nitsluitend onze hope vestigen op een afschudden door de kerk als zoodanig van het valscheijk weer opgelegde juk.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat er zich incidenten kunnen voordoen, waarop niemand rekent. „Heeren wegen zijn soms zoo heel anders dan onze wegen. Er is een Syriër die den hoeg spant in zijn eenvoudigheid en Achab valt doodelijk gewond neer.

Maar een incident sluit juist als incident in, dat het niet uw gedragslijn bepaalt.

En daarom blijven we, voor wat onze gedragslijn aangaat, de meening toegedaan, dat te de toestand bijna overal zoo is, dat een gereformeerde thans in de oude kerken dezer landen buiten persoonlijk conscientieconflict blijft; Zo, dat de conflicten, waarin het kwaad schuilt, in formele, collectieve, meest onbewuste daden van den kerkeraad liggen; Zo, dat er overtuiging noodig is, om als kerkeraad in zulk een conflict te kunnen en te mogen doortasten, zal niet fanatisme, maar vreeze Gods ons ten richtsnoer zijn; en 4o, dat zulk een conflict niet maar partij kan doorgestreden, maar door moet snijden tot op de samenvoeging van kerk en stelsel van kerkregering.

Omtrent het verkeerde van de organisatie moest echter eerst overtuiging worden gewekt:

Onze organisatie is fataal, is vernederend, moet weg. Maar onder die organisatie, onder dat net zitten onze kerken, en die kerken voor zoover ze nog belijden en dus nog kerken zijn, moeten niet onder het puin van die instortende organisatie begraven worden.

We zijn broeders onderling, we belijden leden van het éene lichaam van Christus te zijn, en

Hieruit volgt, dat de overheid heeft vast te stellen, wat als goede zede kan aanvaard. Ze moet zich daarbij laten leiden door het licht der algemeene zedewet, maar als christelijke overheid heeft zij ook te rekenen met de bijzondere zedewet geopenbaard in de Heilige Schrift.

Al kan ze geen van beide, allermint de laatste, volledig handhaven, ze mag en moet ze toch gebruiken als maatstaf om te beslissen, wat in het uiterlijke als goede zede zal gelden; waarbij ze ook ter dege rekening heeft te houden met het feit, dat we nog in een zekeren zin eene Christennatie vormen, en dus speciaal moet vragen, wat in zulk eene natie als goede zede mag worden erkend; bij onderwerpen als Zondagsrust en lijverbranding springt het belang hiervan in het oog.

Opkomend voor wat ze aldus als goede zede heeft leeren kennen, heeft de overheid niet slechts verwildering der zeden tegen te gaan, maar kan ze ook geroepen zijn, slechte zeden te bestrijden en tot hervorming der zeden mede te werken, zoodat dan ook b.v. op het gebied van drankmisbruik, bokkensjden, duelleeren, enz., wel algemeen erkend wordt.

Op dit uitvoerige hoofdstuk volgt de roeping van de overheid inzake de ontheiliging van Gods naam, doch daarover een volgende week.

K. D.

LITERATUUR EN KUNST.

Twee boeken over Letterkunde

Terwijl we in deze rubriek gewoonlijk handelen over boeken, die zelf in meerdere of mindere mate deel uitmaken van de letterkunde, moeten we in dit artikel onze aandacht geven aan twee boeken over de letterkunde, n.l. D. Wouters, „Neerlandia” (uitg. Noordhoff, Groningen) en A. Gratama „Onze Letterkunde” (uitg. Wolters, Groningen).

De lezer begrijpt, dat beide boeken in de eerste plaats bestemd zijn voor onderwijs-gebruik. Maar de auteurs hebben bij hun arbeid toch niet uitsluitend aan de behoeften van het onderwijs gedacht, doch — mej. Gratama zegt het in haar inleiding er bij — getracht hun stof zoo te kiezen en toe te lichten, dat ze de persoonlijke belangstelling van hun lezers zouden verwerven, die het boek maken zou tot een bezit, meer dan tot een leerboek. Een zoodanige opzet maakt de boeken van meer algemeen belang, van beteekenis ook voor hen, die niet in verband met een of ander examen de letterkunde bestudeeren, maar, ruimer en beter, haar willen zien als spiegel van menscheijk denken en kunnen, als weergave ook van wat er leefde en gebeurde in de verschillende perioden van ons volksbestaan, als reflex van geestelijke stroomingen en invloeden.

En als zoodanig verdienen ze ook onze aandacht. Nu spreekt het wel vanzelf, dat onze bedoeling niet kan zijn een critische behandeling van deze uitgaven te geven. Zulks hoort thuis in een blad van ander bestek dan het onze. We willen alleen maar onze lezers, die in literatuur belang stellen, op het bestaan van deze boeken attent maken en hen eenigszins inlichten omtrent hun aard.

Te voren zij met waardeering de bijzonder goede wijze van uitgeven vermeld. Technisch en typografisch zijn beide boeken uitstekend. Met name de band van Wouters' „Neerlandia”, ontworpen door

voelen deswege betrekking op elkander, en mogen het daarom niet toelaten, dat we noodeloos van elkaar zouden raken.

De Synodale organisatie is een monsterlijk gedrocht, dat een ons dierbaar kind zegrepen heeft en omklemd houdt, en nu willew we dat Synodale gedrocht kopje-onder houden en verdrinken, maar eer we dit kunnen en mogen moet ons kind uit zijn klauwen losgerukt.

Ons kind mag niet mee verdrinken.

Noodig, dringend noodig is het dus, dat Gods volk in deze landen tot het inzicht worde geleid, dat onze kerk en die synodale organisatie niet één, maar twee zijn. Dat onze kerk en die organisatie niets met elkander gemeen hebben. Dat die organisatie een woekerplant is, die onze kerk op den stam kroop. En dat al lijkt dat gedrocht en mijn kind op zekeren afstand één massa te zijn, ik, als vader, toch wel terdege tuschen dat monster en en mijn kind moet en zal onderscheiden.

En wat nu verder de gescheiden Kerken betrof, schreef Dr Kuyper in De Heraut, nr 364:

Met allen die in of buiten de gescheiden kerken de zuivere waarheid naar het Woord Gods belijden, voelen we ons organisch in het Lichaam van Christus één. In het gemeen genomen begroeten we hun kerken als een deel van het volk, waartoe we het ons zelve een vreugd en een eere rekenen, te behooren. We voelen ons met de echte belijders en belijderessen in beide kerken zielsinnig één en nauw in Christus verbonden. En het blijft onze hope voor kerk en volk en vaderland dat, eer dit geslacht wegsterft, de eenheid van alle deze echte belijders in deze landen ook kerkelijk moge hersteld worden.

Deze hoop is, zoo men weet, zelfs boven verwachting, vervuld. Geen tien jaar zouden er meer verlopen, of de vereeniging van beide kerkengroepen was reeds een feit geworden.